

Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.): bitke prekretnice

Parabić, Karlo

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:620683>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
RIJEKA

KARLO PARABIĆ
TRIDESETOGODIŠNJI RAT(1618. - 1648.): BITKE PREKRETNICE
ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2021.

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
Odsjek za filozofiju i povijest

TRIDESETOGODIŠNJI RAT (1618. - 1648.): BITKE PREKRETNICE
ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij filozofije i povijesti

Mentor: doc. dr. sc. Maja Ćutić Gorup

Student: Karlo Parabić

Rijeka, 2021.

SAŽETAK

Tema ovog rada je pregled glavnih bitaka Tridesetogodišnjeg rata (1618.-1648.), bitaka koje su promijenile tijek rata. Tridesetogodišnji rat je jedan od najvećih sukoba ljudske povijesti i sastojao se od četiri faze (*češko-palatinatska faza, danska faza, švedska faza i francuska faza*), a svaka faza je predstavljala novog protivnika Svetog Rimskog Carstva. Svaka od tih faza ratovanja je imala jednu ili dvije odlučujuće bitke čije su posljedice uvele u rat novog aktera ili dovele do završetka rata. Ovaj rad argumentira da je u Tridesetogodišnjem ratu postojalo pet takvih bitaka, a one su: Bitka na Bijeloj Gori (poraz Češke od Carstva), bitka kod Luttera (poraz Danske od Carstva), Bitka kod Breitenfelda (poraz Carstva od Švedske), bitka kod Lützena (poraz Carstva i Švedske) i bitka kod Zusmarshausena (konačan poraz Carstva). Ovaj rad će objasniti svaku od tih bitaka, navesti njihove posljedice i argumentirati zašto su baš one prekretnice ovog rata. Uz bitke prekretnice u radu se još navode uzroci Tridesetogodišnjeg rata i koji su događaji doveli do početka rata, daju se razlozi i motivi za ratovanje svakog od aktera u ratu i na kraju se ukratko objašnjava mir u Westfaliji (1648.) kojim je rat završen.

Ključne riječi: Tridesetogodišnji rat, Sveto Rimsko Carstvo, bitke prekretnice, Habsburgovci, protestantizam

Sadržaj

1. UVOD	1
2. BITKE PREKRETNICE TRIDESETOGODIŠNJEG RATA	3
2.1. Uvod u sukob: Habsburgovci i problem protestantizma	3
2.2. Sklapanje saveza i početak rata	5
2.3. Bitka na Bijeloj Gori.....	6
2.4. Bitka kod Luttera	8
2.4.1. Danski ulazak u rat	8
2.4.2. Velik poraz Danske kod Lutter am Barenbergea	9
2.4.3. Posljedice poraza i značenje bitke kod Luttera.....	10
2.5. Bitka kod Breitenfelda.....	11
2.5.1. Ulazak Švedske u rat i uvod u bitku.....	11
2.5.2. Bitka kod Breitenfelda: Prvi velik poraz katoličko-carske vojske.....	12
2.6. Bitka kod Lützena.....	14
2.6.1. Prema bitci kod Lützena.....	14
2.6.2. Sukob i veliki gubitci	15
2.6.3. Tko je pobjednik? Posljedice bitke	16
2.7. Francuska u ratu.....	18
2.8. Bitka kod Zusmarshausena	20
2.9. Mir u Westfaliji i posljedice rata	22
3. ZAKLJUČAK	25
POPIS LITERATURE	27

1. UVOD

Tridesetogodišnji rat jedan je od najvećih i najpogubnijih ratova u ljudskoj povijesti, sukob koji je promijenio političku i teritorijalnu sliku Europe. U njemu je sudjelovala većina europskih velesila što je prouzročilo preraspodjele moći u Europi u godinama koje slijede. Prije rata je Sveto Rimsko Carstvo imalo najjaču vojnu silu i najveći autoritet nad vanjskom politikom cijele Europe, nitko im nije mogao ugroziti hegemoniju koju su imali nad cijelim kontinentom. Niti jedna država sa svojom vojskom nije predstavljala veliku vojnu opasnost za Carstvo, ali udruživanje više država u dugotrajnom ratu koji je u konačnici trajao trideset godina je izmučilo Carstvo, oslabilo je njegovu vojsku kao i njegovo gospodarstvo. Nakon Tridesetogodišnjeg rata Europa je došla u ravnotežu snaga jer je carska moć jako oslabljena dok su se države poput Švedske i Francuske uzdigle u svojoj moći na svim područjima. Rat je zaustavio dominaciju Svetog Rimskog Carstva u europskoj vanjskoj politici i otvorio vrata za stvaranje novih sila kroz 17. i 18. stoljeće. U tako kompleksnom povijesnom događaju ima puno tema za obraditi i istražiti, a ovaj rad će se fokusirati na bitkama prekretnicama, odnosno bitkama koje su bile značajne za daljnji tijek rata. Na umu, prije istraživanja, treba imati kako je Tridesetogodišnji rat nastao kao lokalni, unutarnji sukob na području Carstva. Na početku je to izgledalo kao jedna pobuna koja će biti ugašena i koja se neće proširiti niti prerasti u nešto veće. Ipak, u Europi su nastajali uvjeti za veliki sukob još od sredine 16. stoljeća i mira u Augsburgu, a pobuna u Češkoj je bila samo početak nakon kojeg se rat počeo širiti iz jednog dijela Carstva na drugi kako bi na kraju postao veliki europski sukob. Rat se sastojao od četiri faze gdje se u svakoj fazi uključivao novi protivnik Carstvu. Prva faza je bila *češko-palatinatska*, druga je bila *danska* faza, treća *švedska* i četvrta faza, kojom je završio rat, bila je *francuska* faza. Upravo zbog ovakvog razvoja rata po fazama istražuje se tema vezana uz bitke prekretnice. U ovom radu navodimo glavne bitke koje su promijenile tijek rata, istražujemo zašto su one bile toliko važne u cijelom kontekstu rata te zašto i kako su one promijenile tijek rata. Dajemo prikaz rata analizirajući njegove najvažnije bitke i kako će svaka od tih bitaka stvoriti uvjete za širenje rata, za ulazak novih aktera u rat, te na kraju za završetak rata. Za vrijeme rata se odvijalo na desetke, pa možda i na stotine bitaka pa smatramo kako kroz istraživanje onih najvažnijih bitaka možemo dobiti uvidu u to kako se ovaj sukob uspio razviti iz jedne pobune u tako veliki i značajan rat. Literature za ovaj rad postoji mnogo, od brojnih knjiga do internetskih stranica i članaka pa se kroz njihovo istraživanje može dobiti objektivna slika o ovom ratu i na temelju literature smo odabrali pet bitaka koje smatramo

kako su u cjelokupnom kontekstu rata bile jako važne i promijenile daljnji tijek ratovanja i na njih ćemo se fokusirati u razradi. Uz pet bitaka prekretnica koje ćemo obrađivati, još treba navesti i razloge kako je uopće došlo do rata te koji su se uzroci za taj rat stvarali još od sredine 16. stoljeća, kako smo u uvodu već i spomenuli. Dalje treba navesti saveze koji su nastali nakon što je postalo očito da će započeti rat. Uz to je navedena najvažnija bitka za svaku fazu ratovanja i razlozi ulaska određenih zemalja u rat, a na kraju rada je naveden i objašnjen mir kojim je rat završen. Svaka od bitaka je objašnjena i dani su razlozi zašto je bila toliko važna, a za *švedsku* fazu rata se navode dvije bitke jer je ta faza rata bila, prema autorovom mišljenju, najvažnija faza rata, a bitka kod Lützena 1632. godine je bila najvažnija prekretnica rata pa se dobar dio rada temelji na njoj. Ovo sve je razjašnjeno u razradi sa svrhom kako bi se bolje shvatio ovaj komplicirani sukob kroz opis bitaka prekretnica koje su značajno promijenile tijekom ovog rata koji će postati jednim od najvećih sukoba u ljudskoj povijesti do 20. stoljeća i početka Prvog svjetskog rata.

2. BITKE PREKRETNICE TRIDESETOGODIŠNJEG RATA

2.1. Uvod u sukob: Habsburgovci i problem protestantizma

Habsburška Monarhija je bila suočena s mnogim problemima prije ulaska u 17. stoljeće, a veliki problem su predstavljali religijski sukobi koji se brzo šire zbog veličine monarhije i teškoće vladanja nad svim narodima koji se nalaze unutar monarhije. Krajem 16. i početkom 17. stoljeća car je bio Rudolf II. koji je vladao Svetim Rimskim Carstvom Njemačke Narodnosti i Hrvatsko-Ugarskim Kraljevstvom, a to ga smješta među najmoćnije vladare toga vremena zbog velikog područja kojim upravlja. Zato u nekim europskim zemljama kao Švedskoj ili Francuskoj dobivaju neprijatelje jer Europa nije bila u ravnoteži snaga i u njima nastaje strah od moći Habsburgovaca, dok su papa i Španjolska bili uz cara zbog religijskih i obiteljskih razloga¹. Pojavom protestantizma u Europi dolazi do velikog raskola između protestanata i katolika, ta razlika se najviše mogla vidjeti unutar Svetog Rimskog Carstva. Ideje protestantizma nastaju iz pokreta reformacije koji započinje Martin Luther sa svojih 95 teza koje nastaju kao reakcija na Crkvenu prodaju oprosta grijeha. Luther je bio nezadovoljan situacijom u kojoj se nalazila Crkva i on je napisao tih 95 teza koje argumentiraju zašto bi prodaja oprosta grijeha trebala biti zabranjena. Neke od tih teza su „Umirući će platiti svoje dugove svojom smrću i oni su već mrtvi za kanonsko pravo i slobodni od njegove pravne vlasti“², „U krivu su stoga oni propovjednici oprosta koji govore da je čovjek uz papinsku indulgenciju oslobođen i spašen od svake kazne“³, „Kršćane treba učiti da onaj koji samo prođe pokraj potrebite osobe, bez obzira što plaća oprost, ne predbilježuje se za papinu oprostnicu nego za gnjev Božji“⁴. U ove tri teze možemo vidjeti stav koji je imao Luther prema oprostima grijeha, papi i kršćanskim učenjima, a njegovo mišljenje je dijelilo jako puno ljudi. Taj pokret je stvorio veliki zamah među ljudima jer je nepodnošljivost prema crkvi rasla u narodu sve više zbog gomilanja novca, prodavanja oprosta grijeha za žive i mrtve i uglavnom velike pohlepe koju je Crkva pokazivala u ranom 16. stoljeću uoči početka reformacije, a i ranije. Da se smire sukobi u monarhiji između protestanata i katolika, prvo je bio donesen Augsburški mir 1555. godine. Tim mirom je bila smirena vjerska situacija i protestantski luteranizam (kalvinisti, anabaptisti i cvinglijevci ostaju zabranjeni) postaje uz

¹ Richard Bonney, *The Thirty Years War 1618-1648*, 7.

² Dubravko Horvat, *Martin Luther – 95 teza*.

³ Dubravko Horvat, *Martin Luther – 95 teza*.

⁴ Dubravko Horvat, *Martin Luther – 95 teza*.

katolicizam, legalna religija⁵. Ipak, nisu svi ljudi dobili slobodu da sami biraju svoju vjeru nego je bilo odlučeno da zemljoposjednici i plemići biraju svoju vjeru, a svi koji su njima podložni moraju prihvatiti istu vjeru (*Čija zemlja, njegova vjera*). Takav mir je ustvari samo smirio sukobe sve do Tridesetogodišnjeg rata, ali religijske podjele su ostale unutar ljudi u Carstvu i samo se čekao trenutak da jedna strana opet pokuša napraviti prevagu u moći. Važno je i razumjeti da je car bio, uz papu, glavni predstavnik katoličanstva i sama pomisao da on bilo kojoj drugoj religiji daje jednakost s katoličkom je bila problematična za njega. Kod biranja cara ključnu ulogu imaju 7 izbornih kneževa koji glasaju za to tko će postati car. Problem za cara nastaje kad trojica izbornih kneževa prelaze na protestantizam, to su Saski vojvoda, knez Falački i markgrof Brandenburga. Na katoličkoj strani ostaju nadbiskupi Mainza, Kölna i Trier⁶ te češki kralj. Pitanje tko će dobiti titulu češkog kralja postat će jedan od glavnih problema na početku Tridesetogodišnjeg rata. Car je bio svjestan da, ako još jedan od izbornih kneževa pređe na protestantsku stranu, onda protestanti imaju prevlast od 4 naprema 3 u izboru cara, a to znači da će Habsburgovci najvjerojatnije izgubiti carsku titulu na sljedećim izborima i zato oni provode protureformaciju u Carstvu tako da opet dobe kontrolu u vjerskom, ali i političkom smislu. Protureformacija je bila pokret u kojem se obnavlja katoličanstvo i nasilno rekatoliziraju protestantska područja, a to je izazvalo samo još veće nezadovoljstvo unutar Carstva. Važan element zašto protureformacija nije u potpunosti zaustavila širenje protestanata je bila osmanska prijetnja. Osmanlije su predstavljali veliku prijetnju Habsburškoj Monarhiji, ponajviše Gornjoj i Donjoj Austriji koje su bile na samoj granici s njima. Problem je da u Donjoj Austriji oko 90 posto plemića podupire protestantizam, a slična situacija je bila i u Gornjoj Austriji⁷. Caru Maksimilijanu II. to stvara probleme jer su mu potrebni porezi i vojnici od tih plemića i sad mora birati između dva zla, hoće li pokušati organizirati obranu bez plemića i nadati se da ih Osmanlije neće poraziti ili će plemstvu dati slobodu vjeroispovijesti tako da ima jaču obranu granica? Maksimilijan II. 1571. godine bira da će dopustiti slobodu vjeroispovijesti. Pretpostavlja se da nije bilo osmanske opasnosti, da bi tada car mogao sve svoje napore usmjeriti u protureformaciju i ne bi morao davati nikakve ustupke protestantima i do Tridesetogodišnjeg rata možda ne bi nikad ni došlo jer bi vjerski problemi bili zaustavljeni još u 16. stoljeću. Problem za Carstvo nastaje kad se protestantske religije počinju širiti i razvijati van Carstva što znači da će car, kao glavni katolički predstavnik (uz papu), morati rješavati religijske

⁵ Ronald Asch, *The Thirty Years War: The Holy Roman Empire and Europe, 1618-48*, 9.

⁶ Ronald Asch, *The Thirty Years War: The Holy Roman Empire and Europe, 1618-48*, 12.

⁷ Geoffrey Parker, *The Thirty Years War*, 3.

probleme koji mu dolaze unutar i izvan carstva. Luteranizam se proširio brzo van Carstva na sve skandinavske zemlje, a kalvinizam koji se rađa u Švicarskoj se širi prema Francuskoj koja daje vjersku slobodu narodu.⁸

2.2. Sklapanje saveza i početak rata

Sukobi unutar carstva se razbuktavaju za vrijeme vlasti cara Rudolfa II. koji provodi protureformaciju. Problemi nastaju u Kölnu gdje nadbiskup prelazi na kalvinizam 1582. godine, a to znači da on gubi sve svoje posjede prema odredbama Augsburškog mira (svaki katolik koji prelazi na protestantizam gubi svoje posjede). Nadbiskup iz Kölna to nije želio učiniti pa dolazi do sukoba⁹. Protestanti zato sklapaju unutarnje saveze (između luterana i kalvinista) tako da se mogu oduprijeti katoličkoj vlasti. Unutarnji nemiri se nastavljaju kad u sukob za carsku titulu ulaze braća Rudolf i Matija, iz kojeg Matija izlazi kao pobjednik 1612. godine i on je nastavio s provođenjem protureformacije. Glavno žarište problema s protestantima postaje Češka u kojoj je većina stanovnika protestantska, ali Matija sve vodeće dužnosti daje katolicima i na mjesto češkog kralja stavlja Ferdinanda¹⁰. Ferdinand je bio veliki zagovornik protureformacije i on je nastavio s micanjem protestanata i stavljanjem katolika na važne dužnosti. Jedan od tih primjera je bio micanje grofa Thurna s mjesta upravitelja dvorca Karlstein jer je bio protestant, a na njegovo mjesto se stavlja katolik. Nakon micanja Thurna Ferdinand šalje dva katolička velikaša (carska regenta) da krenu sa zatvaranjem protestantskih crkava. Kad su carski regenti došli u dvorac u Pragu, susreli su se s nezadovoljnim Thurnom i njegovim pristašama. Thurn je tada naredio da se carski regenti bace kroz prozor dvorca u Pragu 23. svibnja 1618. godine¹¹ kao osveta na carevo i Ferdinandovo postupanje prema njemu i drugim protestantima. To se naziva Praška defenestracija i ona je bila samo izraz nezadovoljstva koje su općenito protestanti imali sa carem koji je naredio da se prestanu graditi protestantske crkve te se počeo stvarati strah da će car ukinuti sva prava koja imaju protestanti. Car na defenestraciju mora vojno odgovoriti i tako započinje Tridesetogodišnji rat. Ferdinand je godinu dana kasnije postao i carem, a njegov sukob sa Češkom se nastavio u želji da se zaustavi hereza. U Češkoj se je tada dogodila jedna stvar zbog koje je sukob bio neizbježan, češki plemići nisu priznali Ferdinanda

⁸ Leopold Čurčić, *Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.)*, 68.

⁹ Leopold Čurčić, *Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.)*, 69.

¹⁰ Ronald Asch, *The Thirty Years War: The Holy Roman Empire and Europe, 1618-48*, 53.

¹¹ Leopold Čurčić, *Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.)*, 70.

kao svojeg kralja i umjesto njega krune Friedricha V. Falačkog koji je bio protestant¹². Do tog trenutka 3 od 7 izbornih knezova su bili protestanti, a dolaskom Friedricha na poziciju izbornog kneza kao češkog kralja znači da protestanti imaju prevagu u Carstvu. Car Ferdinand to nije mogao dopustiti i morao je sebi osigurati titulu češkog kralja i otjerati Friedricha. Ipak, Carstvo je bilo u velikoj nestabilnosti zbog unutarnjih sukoba pa je vojna moć cara bila nedostatna da sam ugasi sve pobune koje se događaju. Ferdinand zato mora pronaći saveznike unutar i van svojeg Carstva, a pitanje je tko će stati uz njega. Očiti odgovori su papa i Španjolska. Papa zbog katoličke povezanosti i želje da se maknu protestantske vjere i Crkva povrati staru moć, a Španjolska zbog obiteljskih veza jer je tamo španjolska loza Habsburgovaca na vlasti, dok unutar Carstva na njegovu stranu još staje Bavarska. Bavarska je bila spremna stati na Ferdinandovu stranu u sukobu, ali je isto tako bila svjesna da je Ferdinand financijski oslabljen zbog pobune u Češkoj pa Maksimilijan Bavarski predlaže dogovor da će zauzeti Austrijsko nadvojvodstvo tako dugo dok mu se ne isplati sav novac za vojsku, a uz to još traži da dobije dio Palatinata. Ferdinand je trebao njegovu vojnu pomoć pa pristaje na zahtjeve i stvara savez s njime uz savez koji je već sklopio sa Španjolskom i to je bilo službeno potpisano u Minhenu 1619. godine¹³. Sada su stvoreni savezi i započeo je sukob za koji nitko nije mislio da će potrajati trideset godina i potpuno promijeniti političku i vojnu scenu Europe.

2.3. Bitka na Bijeloj Gori

Prva velika i značajna bitka Tridesetogodišnjeg rata bila je bitka na Bijeloj Gori. Bijela Gora je u stvari samo brežuljak koji se nalazi u blizini Praga, a naziva se bijeli jer se bitka odvila u zimi, 8. studenog 1620. godine¹⁴. U prva dva poglavlja razrade su spomenuti događaji koji su predvodili ovoj bitci i ona se može gledati kao sukob protestanata i katolika ili kao sukob Ferdinanda i Friedricha koji su bili glavni akteri prve faze Tridesetogodišnjeg rata. Od početka sukoba do Bitke na Bijeloj Gori narod je podržavao Friedricha jer su u njemu vidjeli osobu koja će podupirati protestantsku vjeru i neće nametati katolike na važne pozicije u Češkoj. Friedrich je isto tako smatrao da će dobiti vojnu pomoć od europskih velesila kao Engleske i Francuske¹⁵. Pozicija Friedricha se u početku sukoba činila i više nego povoljnom, ali stvari su se brzo okrenule protiv njega, ponajviše zbog njegovih pogrešaka. Kao prvo, nisu

¹² Leopold Čurčić, *Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.)*, 70.

¹³ Richard Bonney, *The Thirty Years War 1618-1648*, 16.

¹⁴ Siniša Đuričić, *Bitka na Bijeloj Gori*.

¹⁵ Ronald Asch, *The Thirty Years War: The Holy Roman Empire and Europe, 1618-48*, 64.

ga podupirale Engleska niti Francuska zbog njegove povrede legitimiteta vlasti Ferdinanda u Češkoj i one su odlučile ne uključivati se uopće u taj sukob jer su smatrale da Friedrichovo stupanje na vlast nije legitimno¹⁶. Sljedeći problem na koji je naišao je nezadovoljstvo samog naroda njegovom vladavinom jer nije radio nikakve promjene u administraciji i nije smanjivao i mijenjao poreze koje su Habsburgovci još ranije odredili¹⁷. Friedrich je izgubio svoje vanjske saveznike, a isto tako je izgubio i potporu svojeg naroda što je stvorilo nemire u vojsci i ostavilo ju nemotiviranom. Uz to raspolagao je s puno manjom vojskom od vojske koju je car imao uz potporu Bavarske i Španjolske. Carska (katolička) vojska je počela stvarati pritisak na Friedrichovu (protestantsku) vojsku i protestanti se počinju povlačiti sve do dolaska do Bijele Gore u kojoj su vidjeli jedinu priliku za pobjedu jer im je dala sjajno uporište koje im može poslužiti u svladavanju protivnika koji je bio brojčano nadmoćniji. Carska vojska je imala oko 30 tisuća vojnika (gotovo duplo više od protestantske)¹⁸. Kad je došao trenutak bitke, uz veliku prevlast u katoličkoj vojnoj snazi, na vidjelo je došla i njihova bolja organiziranost i sama kvaliteta vojnika koje su imali. Katolička vojska je imala organizirane bavarske snage i španjolske veterane dok je protestantska vojska imala neplaćenu i nemotiviranu vojsku pa je bio uzaludan bilo kakav povoljan teritorijalni položaj. Katolička vojska je razbila protivnike u pola sata i zarobila im otprilike četiri tisuće vojnika¹⁹. Zašto je ustvari ova bitka bila prekretnica u ratu pošto je opozicija bez problema bila pobijedena i nadmoć carske vojske je bila očita? Bitka na Bijeloj Gori je u stvari označila vrijeme kad se rat koji je započeo u Češkoj, premješta na područje Palatinata i počinje uključivati nove aktere u rat. Jedan od razloga premještanja rata je bio taj da je Friedrich bio tako snažno poražen da je morao pobjeći. Smatram da je sukob u Češkoj bio više izjednačen, da bi se tada mogao postići neki dogovor između Friedricha i Ferdinanda u kojem bi Ferdinand napravio neke ustupke prema protestantima, ali pokazao bi svoju prevlast i rat bi mogao stati samo na tome. Ipak, dogodila se suprotna stvar i Ferdinand nakon svoje devastirajuće pobjede slama bune u Donjoj Austriji, Moravskoj i polovici Rajnskog Palatinata, a uz to oduzima zemlju svima koji su sudjelovali u pobuni protiv cara. Prag je opet pao u carske ruke, započela je opresija cijele Češke, otjerani su svi protestantski učitelji i Ferdinand dobiva neograničenu kontrolu nad Češkom²⁰. Ferdinand je ovim odredbama želio zaustaviti širenje protestantskih vjerovanja i općenito maknuti mogućnost da mladi uče o

¹⁶ Siniša Đuričić, *Bitka na Bijeloj Gori*.

¹⁷ Ronald Asch, *The Thirty Years War: The Holy Roman Empire and Europe, 1618-48*, 65.

¹⁸ Geoffrey Parker, *The Thirty Years War*, 42.

¹⁹ Friedrich Schieller, *The History of the Thirty Years' War*, 96.

²⁰ Friedrich Schieller, *The History of the Thirty Years' War*, 99.

njima tako da tjera sve protestantske učitelje. Takav poraz je stvorio još samo veće nezadovoljstvo u Friedrichu koji je pobjegao i počeo stvarati nove saveznike tako da se ponovno pruži otpor habsburškoj vlasti. Car je njemu maknuo titulu kneza Falačkog (Palatinatskog) što stvara nemire u Palatinatu u kojem se počinju stvarati pobune i rat se premješta na područje Palatinata zbog nezadovoljstva s položajem protestanata koji su dodatno bili pogođeni svime što se je dogodilo nakon carske pobjede kod Bijele Gore. Dakle, bitka na Bijeloj Gori je bila prva velika bitka rata, a mogla je biti i posljednja da je car imao toleranciju prema protestantima, ali tada se još nije moglo predvidjeti kako će se ovaj rat razviti. Važnost te bitke je bila da je car pokazao svoju moć i uspostavio kontrolu u Češkoj, ali se sukob nije zaustavio i premjestio se na ostatak Carstva (uglavnom Palatinat) iz čega će se kasnije razviti i u europski sukob.

2.4. Bitka kod Luttera

2.4.1. Danski ulazak u rat

Nakon pobjede na Bijeloj Gori, rat unutar Carstva se nastavlja u Palatinatu. Friedrich V. je pobjegao u Nizozemsku, ali je odbio odreći se češke krune što je značilo da se rat nastavlja jer Friedrich i dalje ima svoje saveznike koji ga podupiru u nastavljanju pobune protiv cara. Friedrich je sa svojim saveznicima na sebe uzeo zadatak da smanji carsku moć dok je car morao ugasiti pobune koje mu se događaju u Carstvu kako se rat ne bi razbuktao i proširio na ostatak Europe, ali to na kraju nije uspjelo zbog intervencije Danske. To je sve dovelo do bitke kod Stadtlohna 1623. godine koja je bila najuvjerljivija pobjeda katoličke vojske u cijelom ratu jer su potpuno uništili protestantske snage u Carstvu²¹. U tome trenutku se moglo smatrati da je rat gotov, ali Danska i njezin kralj Kristijan IV. imali su drugačije planove. Danska je u vrijeme 17. stoljeća bila među najbogatijima zemljama Europe jer je sjajno iskoristila svoj morski položaj za trgovinu, a veliko bogatstvo je značilo da mogu imati jaku vojsku i to im daje motive da se uključe u rat koji se događa u njima susjednom Svetom Rimskom Carstvu. Razloga zašto oni ulaze u taj rat je više, ali glavni među njima je da je Kristijan bio još i grof od Holsteina koji se nalazi na sjeveru Carstva. Kristijan je želio započeti širenje na neka područja Carstva zbog stvaranja trgovačkih veza, ali to mu je bilo onemogućeno zbog moći koju imaju Habsburgovci. Sad je bio pravi trenutak da ih se napadne i da im se smanji moć jer se nalaze unutar razornog rata već nekoliko godina. Isto tako

²¹ Richard Bonney, *The Thirty Years War 1618-1648*, 40.

učvršćivanje carske moći u Carstvu bi moglo ugroziti suverenitet Danske kao protestantske države. Sljedeći razlog za njihov ulazak u rat je bila i Švedska s kojom je Danska u sukobu već desetljećima. Problem za Dansku je nastao kada su za vrijeme rata u Palatinatu protestanti zvali Švedsku u pomoć, a za Dansku je to nepovoljno jer bi se tad Švedska vojska nalazila odmah ispred Danske i tu bi se mogla stvoriti opasnost od napada Švedske na Dansku²². Pošto je Danska željela zauzeti područja Carstva na sjeveru i nisu željeli da se Švedska upliće u taj sukob, a bili su financijski stabilni, Danska se nudi da krene u rat protiv katoličke lige i obrani protestantske interese. Prije rata se sklapa savez s Engleskom, Francuskom i Saskom. Car je ipak imao tajno oružje protiv ovog saveza, a to je bio vojskovođa Wallenstein koji se obogatio uzimanjem protestantskih područja po Češkoj i on je odlučio ratovati za cara, ali ne u sklopu katoličke lige koju je vodio Tilly²³. Njegov uvjet je bio da mu se dozvoli pljačkanje osvojenih područja i uzimanje cijelog plijena, a u zamjenu za to on će sam financirati svoj dio vojske na početku²⁴. Kristijan je s druge strane počeo gubiti svoje saveze, Francuska prvo odustaje od pomoći zbog pobune hugenota u njihovom kraljevstvu, Engleska ima sukobe unutar svojeg parlamenta pa je financijski nestabilna i ne može dati obećanu svotu novca za protestantski cilj, a još na to sve Engleska i Francuska ulaze u sukob jedna s drugom jer Engleska podupire hugenote u Francuskoj²⁵. Plan je još bio da Danskoj pomogne Mansfeldova vojska iz donje Saske, ali nju je napao Wallenstein pa je danska vojska ostala sama protiv katoličke vojske koju predvodi iskusni vojskovođa Tilly.

2.4.2. Velik poraz Danske kod Lutter am Barenbergea

Godine 1626. danski kralj Kristijan IV. sa svojom vojskom pokušava zadobiti prevlast protestanata u Donjoj Saskoj i poraziti katoličke snage. Iako je izgubio saveze s Francuskom i djelomično s Engleskom (nastavljaju slati vojnike i novac, ali u puno manjem broju od onog koliko je Dancima bilo potrebno), a njegov saveznik Mansfeld sa svojom vojskom mu nije mogao pomoći jer je ratovao sa Wallensteinom, Kristijan je i dalje imao dosta jaku vojsku da se može suprotstaviti Tillyu i katoličkoj vojsci. Ipak, on je uglavnom trpio poraze u Donjoj Saskoj i bio je primoran na povlačenje da stekne bolji položaj. Tilly ga dostiže 27. kolovoza 1626. godine kod Luttera i tamo dolazi do bitke²⁶. Vojske su bile izjednačene po broju ljudi

²² *Battle of Lutter 1626.*

²³ Geoffrey Parker, *The Thirty Years War*, 53.

²⁴ Friedrich Schieller, *The History of the Thirty Years' War*, 128.

²⁵ Geoffrey Parker, *The Thirty Years War*, 53.

²⁶ *Battle of Lutter 1626.*

(svaka oko 20 tisuća), a zato je došla do izražaja bolja organiziranost i iskustvo katoličke vojske. Tilly je podijelio svoju vojsku na tri dijela, dva dijela su napadala Dance s boka dok ih je srednji dio pokušavao pritisnuti unatrag i oduzeti im topništvo koje Danci ne bi mogli povlačiti za sobom. Danska vojska je uspjela odbiti napade nekoliko puta, ali s vremenom više nisu mogli očuvati svoj položaj, bili su odgurnuti unatrag, izgubili su topništvo i oko 6000 ljudi, a ostatak vojske se je povukao iz bitke.²⁷

2.4.3. Posljedice poraza i značenje bitke kod Luttera

Ovo se možda u vrijeme završetka bitke nije činilo kao jedna od velikih i značajnih pobjeda, ali smatram da je ona promijenila tijek daljnjeg ratovanja. Kao prvo, velik poraz koji je danska vojska doživjela značio je da Danci ne mogu priteći u pomoć svojem savezniku Mansfeldu koji je ratovao sa Wallensteinom i izgubio od njega. Dakle, da je Kristijan uspio sa svojom vojskom pobijediti Tillya, prvo bi srušio katoličku vojsku i onda bi još mogao pomoći svojem savezniku da porazi Wallensteinovu vojsku i rat bi možda bio završen u tome trenutku. To se ipak nije dogodilo, nego je katolička vojska uspjela savladati s relativnom lakoćom europskog predstavnika protestantskih snaga i natjerati ga na povlačenje. Ovom pobjedom, katolička vojska je pokazala svoju snagu i dominaciju i zadnju prijetnju koju su imali do toga trenutka, Dansku, natjerali su na povlačenje. Iako Danska nije bila u potpunosti poražena toga trenutka, nakon bitke kod Luttera se pokazalo da ona ne može parirati carevim vojskama i bila je natjerana na povlačenje. Rat se nastavio zbog Wallensteinove želje da stekne obalna područja na Baltičkom moru. Jedno od tih područja je bio grad Stralsund koji je bio dobro branjen. Danska je pomagala u obrani Stralsunda kao i Švedska koja se počinje vojno uključivati u rat. Wallenstein je ovdje izgubio, ali je u svim ostalim bitkama porazio Dance pa je sad bilo vrijeme da se sklopi mir jer je Danska očito bila poražena, a car je izgubio već puno novca i vojnika i daljnje održavanje vojske mu je predstavljalo veliki financijski pritisak. Mir se sklapa u Lübecku 1629. godine u kojem je dogovoreno da Kristijan IV. dobiva natrag sve posjede koje je izgubio za vrijeme rata, ali se više ne smije miješati u politiku i poslove Carstva²⁸. Danska prema svemu sudeći nije pretrpjela prevelike štete nakon rata, novčano su se lako mogli oporaviti zbog bogatstva kojeg imaju preko trgovine, posjede nisu izgubili, a jedino što su izgubili na kraju su bili ljudi, ali gubitci u ljudima im nisu bili preveliki. Engleska koja je slala nešto ljudi i novca za protestantski cilj se isto povlači iz rata

²⁷ Rob Brent, *Battle of Lutter am Berenberge*.

²⁸ Geoffrey Parker, *The Thirty Years War*, 56.

u potpunosti jer je imala svoje unutarnje probleme, a rat im je donio samo gubitke novca i vojnika koji im se nisu isplatili. Najveći gubitnik carsko-danskih sukoba je najvjerojatnije car Ferdinand što je ironično jer je on pobijedio u ratu sa Danskom. Iako je bio pobjednik, treba imati na umu da je izgubio puno vojnika i novca u Češkom pa Palatinskom periodu i sad u Danskom. Iako se on mogao nositi s tim gubitcima, nova ratovanja bi mogla za cara biti pogubna. Problem za njega je bilo upravo to da se u rat sad počinje uključivati nova sila koja je profitirala od danskih poraza i sad postaje glavna sila na Baltičkom moru, a to je Švedska. Bitka kod Luttera je promijenila tijek rata i nagovijestila je poraz Danske što je značilo da se u rat može uključiti Švedska koja će testirati već izmučeno Carstvo.

2.5. Bitka kod Breitenfelda

2.5.1. Ulazak Švedske u rat i uvod u bitku

Nakon poraza Danske, habsburške snage su pokazale cijeloj Europi da su one glavna sila Europe, a činilo se da je rat konačno gotov. Ipak, dogodilo se nešto neočekivano i u rat se uključuje Švedska koja napada Sveto Rimsko Carstvo i iskrcava se na sjeveru Carstva 26. lipnja 1630. s otprilike 12 tisuća vojnika²⁹. Oni dolaze kao novi predstavnici i predvodnici protestantskih snaga pod vodstvom švedskog kralja Gustava II. Adolfa. Pitanje se sad postavlja, zašto uopće Švedska, koja nije bogata i nema saveznika, ulazi u rat? Za njihov ulazak postoji više razloga, a prvi od njih je borba za prevlast na Baltičkom moru. Baltičko more je bilo trgovački važno za Švedsku i ona nije željela da Habsburgovci steknu prevlast nad tim morem i upliću se u švedske poslove, a to se upravo počelo događati kad je car Ferdinand postavio Wallensteina za admirala Baltičkog mora i prestaje poštivati granice³⁰. Iz tog razloga Švedska je ranije već počela podupirati Dansku u ratu sa carem pa je napravila savez s njima 1628. godine da će im dati ratne brodove, ako im zauzvat Danska pomogne u branjenju luke Danzig na Baltičkom moru od Habsburgovaca³¹. Luka Danzig se nalazila u Poljskoj, na baltičkoj obali i ona je imala važnu pozicijsku, stratešku i trgovačku važnost za Švedsku. To sve je uzrokovalo da Švedska pomogne Danskoj kod branjenja grada Stralsunda i tu je Wallenstein doživio svoj prvi poraz. Švedska je još bila uključena u ratu za Poljsku protiv Prusije, a tu su stekli neprijateljstvo s Habsburgovcima koji su otvoreno podupirali Prusiju, a i na to sve, Švedska je još osjećala da ima dužnost braniti protestante od katoličkih

²⁹ Erik Ringmar, *A cultural explanation of Sweden's intervention in the Thirty Years War*, 5.

³⁰ Erik Ringmar, *A cultural explanation of Sweden's intervention in the Thirty Years War*, 114.

³¹ Erik Ringmar, *A cultural explanation of Sweden's intervention in the Thirty Years War*, 113.

snaga. Dakle, Švedska je imala puno razloga za rat sa Carstvom, a sad se postavlja pitanje gdje će ratovati, hoće li oni čekati da carske snage napadnu njih u Švedskoj ili će Švedska krenuti u napad na Carstvo? Odgovor na to pitanje je jako kompleksan, s jedne strane, u Švedskoj oni bolje poznaju teren, mogu skupiti više ljudi za obranu, lakše organizirati obranu i opskrbljivati svoje vojnike i ne trošiti novac na njihov prijevoz iz Švedske na područje Carstva. S druge strane, svjesni su da će rat u Švedskoj uništiti njihovu zemlju i da će puno više Šveđana poginuti u ratu, ako će se on voditi kod njih. Primjer za to su vidjeli u Svetom Rimskom Carstvu koje je izgubilo velik broj ljudi i imalo jako puno uništene zemlje zbog ratovanja. Odlučeno je da će Švedska zato napasti Sveto Rimsko Carstvo i nadati se da će steći neke saveznike kad stignu u Carstvo. Kad su stigli u lipnju 1630-te godine, uz njih su samo stali Pomeranija i grad Magdeburg, a ostali nisu htjeli jer nisu još bili sigurni u namjere za rat koje Švedska ima, a znali su da će Švedskoj morati pomoći uzdržavati njihovu vojsku. U to vrijeme je Tilly napao Magdeburg, potpuno uništio grad i ubio oko 20 tisuća ljudi³². Švedska vojska je napredovala prema središtu Carstva i došla je blizu Saske, a Tillyeva vojska se kretala prema njima. Problem je sad bio kome će Saska pomoći, njima se nije sviđalo uništenje Magdeburga i općenito uništenje u Carstvu koje su katoličke snage radile, pa su oni željeli biti neutralni. Tilly je to shvatio kao uvredu i za njega je to značilo da oni žele stati uz antikatoličke snage jer ne žele stati uz cara pa opsjeda Leipzig (glavni grad Saske). Zato Saska staje uz Švedsku jer im se ne sviđaju prijetnje od Tillya koji iz tog razloga kreće u napad na Leipzig³³.

2.5.2. Bitka kod Breitenfelda: Prvi velik poraz katoličko-carske vojske

Švedska vojska, kojoj se pridružuje saska vojska, se želi sukobiti sa Tillyevom vojskom kod Breitenfelda koji se nalazi sjeverno od Leipziga. Tilly je u tome trenutku vodio katoličku i carsku vojsku zato jer je car maknuo Wallensteina s njegove dužnosti zbog količine novca i posjeda koje je skupio u osvajanjima ovog rata. Za Wallensteina se tad smatralo da je jedan od najmoćnijih osoba Carstva i zato je bio preopasan za cara da ga ostavi na poziciji vođe tako velike vojske. Wallenstein nije predstavljao problem samo caru, protiv njega su se bunili ljudi iz cijelog Carstva zato jer je on nametao poreze za uzdržavanje svoje vojske svakom području na kojem se njegova vojska nalazila u nekom trenutku, podržavali oni cara u ratu ili ne. Plemići iz cijelog Carstva se sastaju iz tog razloga u Regensburgu 1630. godine i tjeraju

³² Erik Ringmar, *A cultural explanation of Sweden's intervention in the Thirty Years War*, 6.

³³ Richard Bonney, *The Thirty Years War 1618-1648*, 43-44.

cara da smjeni Wallensteina³⁴. Švedsko-saska vojska je imala oko 40 tisuća vojnika, a Tillyeva vojska je imala 31 tisuću i one se susreću kod Breitenfelda 17. rujna 1631. godine³⁵. U ovome sukobu se je očekivala Tillyeva pobjeda makar je bio brojčano nadjačan. Činjenica je da je on do toga trenutka bio jako uspješan u ratovanju, ali u ovome sukobu je možda podcijenio Švedsku i njihovog vođu Gustava, koji je na kraju taktički nadmudrio Tillya. Kada su obje vojske zauzele svoje pozicije, Gustav je švedski dio vojske raspodijelio na sredinu i desnu stranu, dok je sasku vojsku stavio na lijevu stranu svojeg dijela bojišta. Pošto je on imao veću vojsku, svoje vojnike je raspodijelio u dvije linije, prva linija je stvarala obrambeni zid, a rezervne linije koje su bile otraga su bile namijenjene da popune rupe u zidu i kasnije da stvore napad na protivnika. Gustav je svoju vojsku napravio jako laganom i pokretljivom, a to je bilo korisno iz razloga da će ih protivničko topništvo teže pogađati. Gustav je kao najveću inovaciju uveo lakše topove koji se brže pune, a to je bilo važno jer je on tada mogao zapucati iz svojih topova tri puta dok bi Tillyeva vojska zapucala jedanput³⁶. Dakle, Gustav je imao veću vojsku koju je bilo teže pogoditi i koja je puno brže mogla pogađati svojeg protivnika. Sa druge strane Tilly je svoju vojsku posložio u jednu zgusnutu liniju u kojoj su 4 dijela vojske bili stisnuti u oblik kocke, a na bokovima im je bila konjica. To je bila velika Tillyeva pogreška jer je bilo lakše za Šveđane pogoditi zgusnutu formaciju kocke koju je Tilly držao. Lijevim dijelom Tillyeve vojske je zapovijedao Pappenheim i njegov je zadatak bio da napadne švedski desni bok, a u to isto vrijeme je Tilly naredio hrvatskim konjanicima da napadnu saski dio vojske³⁷. Hrvati su uništili saski dio i smatrali su da je borba gotova pa oni kreću u potjeru za Saksoncima, a ostatak Tillyeve vojske je probijao švedski dio s lijeve strane. Švedska se do tog trenutka samo branila i činilo se da će svaki čas izgubiti, ali u tome trenutku je Gustav dao naredbu da se u rat uključe rezervne postrojbe koje su pobijedile Pappenhaima, zatvorile svoj desni bok i sad je Gustav mogao napasti središte Tillyeve vojske i pobijediti ga. U ovome sukobu je Tilly izgubio 7600 ljudi, a uhvaćeno ili dezertiralo mu je još oko 9000 ljudi³⁸. Švedska je preuzela u svoju vojsku plaćenike iz Tillyeve vojske pa je ona tako iz ovog sukoba izašla s još većom vojskom nego je ušla. Ova bitka je tako završena s pobjedom Švedske koja je prezimila na području Carstva i skupila mnoge saveznike u međuvremenu. Važnost ove bitke je u više stvari, prva je da su protestanti unutar i van Carstva sad vidjeli moć koju Švedska ima i da je ona sposobna okončati ovaj rat u korist

³⁴ Ronald Asch, *The Thirty Years War: The Holy Roman Empire and Europe, 1618-48*, 98.

³⁵ Richard Bonney, *The Thirty Years War 1618-1648*, 44.

³⁶ Don Hollway, *Thirty Years' War: Battle of Breitenfeld*.

³⁷ Don Hollway, *Thirty Years' War: Battle of Breitenfeld*.

³⁸ Geoffrey Parker, *The Thirty Years War*, 89.

protestanata pa sad protestanti polako počinju stajati uz njih. Isto tako, Švedska je ovdje konačno pokazala nakon trinaest godina ratovanja da je carsko-katolička vojska pobjediva što je bilo važno za Francusku koja će se zbog švedskih uspjeha kasnije uključiti u ovaj rat. Gustav je sa Švedskom ušao u ovaj rat bez saveznika i na tuđoj zemlji, a nakon samo godinu dana je pobijedio vojsku koja se činila nepobjedivom. To je učinio s revolucionarnim taktikama ratovanja koje su kasnije preuzimali drugi vojskovođe i zato se Gustav prema nekim povjesničarima smatra ocem modernog ratovanja. Ova bitka je bila prekretnica jer je uništen velik dio carsko-katoličke vojske, njihov moral je jako spušten i sad Švedska ide kao favorit da završi rat i nada se pobjedi u sljedećoj bitci koja će se dogoditi godinu dana kasnije kod Lützena, a ta bitka se smatra najvažnijom bitkom u cijelom Tridesetogodišnjem ratu.

2.6. Bitka kod Lützena

2.6.1. Prema bitci kod Lützena

Nakon važne i velike bitke kod Breitenfelda, katolička vojska je morala osmisliti plan kako zaustaviti moćnu Švedsku koja postaje vođa protestanata na području Svetog Rimskog Carstva. Vođa švedske vojske Gustav Adolf je pokazao da je sjajan vojskovođa i da će ga biti teško pobijediti običnim napadom pa je trebalo osmisliti taktiku kako da se oslabi njegova vojska i da katolici zadobiju prednost u ratu. Wallenstein je taj zadatak uzeo na sebe nakon što ga car opet vraća na poziciju zapovjednika i njegov plan je bio odvojiti Gustava od njegovog saveznika vojvode Johanna Georga i saske vojske. Sljedeći dio plana je bio da zauzme Sasku što je bilo moguće jer se glavnina njezine vojske nalazila u Šleskoj³⁹ što omogućava Wallensteinu relativno lagano prodiranje u samo središte Saske sve do Leipziga. Za pomoć još poziva Pappenheima i njegovu vojsku da zauzmu sjever Saske i tako tamo ostvare kontrolu. Sad se postavlja pitanje, zašto je Wallensteinu bilo toliko važno zauzeti Sasku u njegovom planu za pobjedu nad Gustavom i protestantima? U Saskoj se nalazio grad Erfurt koji je bio središte glavnih cesta Carstva⁴⁰ i samim tim potezom se sprečava švedskoj vojsci kontakt s Baltikom i posljedično sa Švedskom. Tim potezom bi isto tako Gustavova vojska, koja se nalazila zapadno od Saske, bila odvojena od saske vojske koja je bila u Šleskoj, a Šleska se nalazi istočno od Saske. Dakle, iz ovoga možemo zaključiti da je Wallensteinova taktika bila ukloniti švedske saveznike i oslabiti im samim time vojsku, spriječiti njihovu povezanost i komunikaciju s Baltičkim morem i samim time natjerati Gustava na sukob u

³⁹ Richard Brzezinski, *Lützen 1632: Climax Of The Thirty Years War*, 28.

⁴⁰ Richard Brzezinski, *Lützen 1632: Climax Of The Thirty Years War*, 30.

Saskoj unutar koje Wallenstein može složiti čvrstu obranu. Gustav je u tom slučaju natjeran na ulazak u sukob i zajedno sa svojom vojskom kreće prema Saskoj. Wallenstein se nalazio u Leipzigu koji je bio središte Saske, Pappenheim je čuvao grad Halle na sjeveru Saske, saska vojska je bila na istoku i vraćala se prema Saskoj (neće stići na vrijeme za bitku), a Gustav je prilazio sa zapada i stiže do grada Naumburga 15. studenog 1632. godine⁴¹. To je bila situacija na dan prije bitke kod Lützena. Gustav je sa svojom vojskom došao blizu Leipziga puno brže od očekivanoga pa smatram da je brzo napredovanje Gustava i njegove vojske iznenadilo i Wallensteina i Pappenheima što je dovelo do situacije da je Pappenheim morao ostaviti velik dio svoje vojske iza sebe tako da može na vrijeme doći do bojišnice i pomoći carskoj vojsci. Wallenstein je odredio da će se bitka voditi u malom gradu Lützenu koji se nalazio na cesti koja sa zapada vodi do Leipziga. Brzo napredovanje Gustava je stvorilo veliki problem i Wallenstein šalje hrvatske konjanike da rade kratke napade i diverzije⁴² u kojima bi usporili švedsku vojsku, dali vremena Pappenheimu da stigne do bojišta na vrijeme i Wallensteinu da posloži svoje trupe. Bitka se približavala, ali u tome trenutku ni jedna strana nije znala važnost bitke koja je pred njima. Prema broju vojnika ovo je bila duplo manja bitka nego ona kod Breitenfelda, ali je ova bitka bila označena velikim gubitcima s obje strane koji su odredili daljnji tijek rata.

2.6.2. Sukob i veliki gubitci

Na dan bitke, 16. studenog 1632. godine, Gustav je imao vojsku od 20 tisuća vojnika, dok je Wallenstein imao 12 tisuća⁴³, a na početku dana još se čekalo Pappenheima koji će dovesti pojačanja Wallensteinu za vrijeme bitke. Pošto je Wallenstein na početku bitke imao manje ljudi od Gustava i nije bilo sigurno hoće li Pappenheim stići u pomoć katolicima, Wallenstein je sada morao zauzeti dobar položaj i otežati napad svojim protivnicima. Plan koji je on pokrenuo, u cilju da uspori napad protestanata, je da zapali cijeli Lützen i skloni sve stanovnike u dvorac koji se nalazio u gradu⁴⁴. To je protestantskoj vojsci otežalo napredovanje i stvorilo veliku količinu dima pa su imali slabu vidljivost što im je i otežalo pronalaženje dobrog položaja prije početka bitke. Wallenstein je u međuvremenu mogao zauzeti dobar defenzivan položaj i čekati napad protestanata u nadi da će mu se čim prije pridružiti Pappenheim. Kada je napad započeo nastali su veliki gubitci s obje strane, ali njih

⁴¹ Richard Brzezinski, *Lützen 1632: Climax Of The Thirty Years War*, 33.

⁴² Richard Brzezinski, *Lützen 1632: Climax Of The Thirty Years War*, 35.

⁴³ Friedrich Schieller, *The History of the Thirty Years' War*, 299.

⁴⁴ Richard Brzezinski, *Lützen 1632: Climax Of The Thirty Years War*, 51.

teže podnosi Wallenstein pošto je imao manje vojnika. Dim i vatra su otežavali ratovanje i moral katoličkih vojnika je nakon prvih par sati bitke padao. Desni bok protestanata je vodio Gustav i on je u potpunosti uništio lijevi bok katolika. Ipak, u podne na katolički lijevi bok dolazi Pappenheim s pojačanjima⁴⁵. Njegov dolazak je uspio probuditi nadu u katoličkim vojnicima i on je pojačao njihov lijevi bok koji je bio uništen. Borba se je počela preokretati i protestantski zapovjednici sve više pogibati što je značilo da Gustav sad opet kreće na desni bok i pokreće novi napad na Pappenheima i katolički lijevi bok. To je bio vjerojatno najvažniji napad cijelog Tridesetogodišnjeg rata jer su tada smrtno ranjeni i Gustav Adolf i Pappenheim, obje vojske su izgubile svoje glavne zapovjednike. Prije svojeg napada i smrti Gustav je naredio da centar katolika napadne njegova najbolja jedinica, Plava brigada⁴⁶. Za švedsku vojsku se je tada dogodila još jedna nevolja, Plava brigada je bila potpuno uništena u svojem napadu. Za švedsku vojsku se je sada činilo da je pred porazom jer su izgubili najbolju jedinicu i glavnog zapovjednika. Carska vojska je sad trebala samo krenuti u kontranapad i osvojiti bitku, ali carska vojska je isto bila pred raspadom nakon smrti Pappenheima, a centar im je skoro bio cijeli uništen u napadu Plave brigade. Katolici su tada smatrali da se oni nalaze pred porazom, isto kao što su i protestanti smatrali za sebe, pa samo zadržavaju obrambene pozicije i ne kreću u kontranapad makar su imali priliku za to. Katolička vojska se uspijeva zadržati u obrambenom položaju i ne raspada se zato jer im je još ostao Wallenstein koji pokušava održati kontrolu. Protestanti su s druge strane pred raspadom i zato kontrolu nad njihovim centrom i desnim bokom, koji su skoro potpuno uništeni, preuzima zapovjednik Knyphausen⁴⁷. On je uspio sačuvati svoju vojsku od raspada i nastaviti borbu do noći kada dolazi do stanke za sljedeći dan. Niti jedna vojska sada nije bila u prednosti, a obje su pretrpjele velike štete. Protestantima je nada bila da će im sljedeći dan u pomoć doći saska vojska, a Wallenstein je pozvao pomoćne trupe da može nastaviti ratovati sljedeći dan. Ipak, ovo je bio jako razoran sukob za obje vojske, a Wallenstein je izgubio puno vojnika i zapovjednika Pappenheima pa je odlučio da će prekinuti ovu bitku, povući se do Leipziga iz kojeg će napustiti Sasku i otići u Češku tako da može obnoviti svoju vojsku, a svu opremu, oružje i municiju ostavlja na ratištu⁴⁸.

2.6.3. Tko je pobjednik? Posljedice bitke

⁴⁵ Richard Bonney, *The Thirty Years War 1618-1648*, 49.

⁴⁶ Richard Brzezinski, *Lützen 1632: Climax Of The Thirty Years War*, 67.

⁴⁷ Richard Brzezinski, *Lützen 1632: Climax Of The Thirty Years War*, 74.

⁴⁸ Richard Brzezinski, *Lützen 1632: Climax Of The Thirty Years War*, 85.

Krajem bitke kod Lützena i jedna i druga strana su sebe smatrali pobjednicima, a može se i reći da su obje strane imale valjane argumente za to. U bitci su katolici uništili švedsku Plavu i Žutu brigadu koje su im bile najbolje jedinice, a uz to su im ubili kralja koji je bio i glavni zapovjednik vojske tako da je švedska vojska bila obezglavljena i jako oslabljena. S druge strane, švedska vojska je uništila bokove carske vojske, ubila zapovjednika Pappenheima i ostali su zadnja vojska na bojišnici jer se Wallenstein povukao pa oni sebe proglašuju pobjednicima. U to vrijeme je obično bilo teško procijeniti točan broj umrlih na bojištu pa je ponekad bila tradicija da se broje oduzete zastave i tko ih ima više je napravio veću štetu i može se smatrati pobjednikom. Svaka formacija vojske je imala jednu zastavu koja predstavlja za koga se oni bore pa kad protivnik uništi neku formaciju, on oduzima zastavu te formacije i tako se otprilike može reći tko je uništio više formacija i napravio veću štetu po broju oduzetih zastava. Wallensteinova vojska je oduzela 34 zastave, ali pretpostavlja se da su uništili oko 60 formacija⁴⁹ samo što su ostavili većinu svoje opreme na ratištu nakon bitke pa nisu ni uzeli sve zastave sa sobom. Švedska vojska je sa druge strane oduzela samo desetak zastava, makar je teško reći točan broj zastava koje su oduzete za vrijeme bitke jer je dosta carskih zastava ostalo na bojištu nakon povlačenja vojnika⁵⁰. Po broju oduzetih zastava tako Wallenstein ima pravo tvrditi da je on pobjednik ove bitke jer je oduzeo puno više zastava, ali to zapravo u ovoj bitci nije najbolji pokazatelj zbog načina ratovanja sukobljenih strana. Dok je Wallensteinova vojska više preferirala direktnu borbu „prsa u prsa“, švedska vojska se je s druge strane više oslanjala na pucanje iz daljine preko topova i mušketa. Dakle, iz svega ovdje navedenog može se zaključiti da zapravo niti jedna vojska nije pobjednik jer su obje pretrpjele velike gubitke. Iako se direktno poslije borbe moglo reći da je Švedska pobijedila jer je ostala zadnja na bojištu, u dugotrajnom smislu to nije bila istina jer se je carska vojska uspjela regrupirati i vratiti jača, a švedska vojska se nije mogla oporaviti od gubitaka koje je ovdje pretrpjela. Švedska je ovdje izgubila najjači dio svoje vojske koji ne može zamijeniti samo s drugim plaćenicima i izgubila je svojeg vođu i vjerojatno najboljeg vojskovođu svojeg vremena u Gustavu Adolfu. Bez Gustava, švedski moral je pao, a isto tako su i protestanti Svetog Rimskog Carstva izgubili osobu koja ih je vodila i protestantski cilj je ostao bez pravog vođe. Ti svi razlozi su napravili veliki nemir među ljudima i kasnije su doveli do švedskog poraza i završili Švedsku fazu rata, a to je otvorilo vrata Francuskoj da se uključi u rat i konačno završi cijeli Tridesetogodišnji rat. Taj preokret u ratu je u stvari glavni razlog zašto je bitka kod Lützena najveća bitka prekretnica ovog rata, oslabila je obje strane i

⁴⁹ Richard Brzezinski, *Lützen 1632: Climax Of The Thirty Years War*, 86.

⁵⁰ Richard Brzezinski, *Lützen 1632: Climax Of The Thirty Years War*, 87.

otvorila vrata za novu velesilu da uđe u rat i konačno ga završi. Sljedeći veliki razlog zašto je ovo prekretnica je: da je Švedska vojska uspjela uvjerljivo pobijediti u ovome sukobu kao kod Breitenfelda, tada bi carska vojska najvjerojatnije bila slomljena i protestantske snage bi pobijedile u ratu, ali to se nije dogodilo i ovakav izjednačen rezultat je dao carskoj vojsci priliku za oporavak, obnovu vojske i pripremu novog sukoba sa Švedskom. Na kraju bitke kod Lützena se švedska vojska ujedinila opet sa Saskom i regrupirala se koliko je mogla tako da mogu ući u konačnu bitku sa carskom vojskom kod Nördlingena 5. i 6. rujna 1634. godine.⁵¹ U toj bitci je švedska vojska bila potpuno uništena i završila se njihova faza u ratu te oni prelaze u pozadinu rata gdje će biti saveznik Francuskoj. Prije bitke kod Nördlingena, u pobuni je bio ubijen Wallenstein i zapovjedništvo nad carskom vojskom je preuzeo carev sin Ferdinand⁵², a to znači da je sada ubijen i drugi veliki vojskovođa kojeg je Carstvo imalo. Saski vođa Johann George je nakon te bitke vidio da je švedska vojska gotova, da protestanti gube rat i on je prešao na stranu Habsburgovaca mirom u Pragu 1635. godine⁵³. Većina luterana unutar Carstva zajedno s njime prelazi na stranu Habsburgovaca, te se je rat činio gotovim. Ipak, kalvinisti su tada ostali u strahu jer je protestantski cilj bio jako oslabljen i oni traže novog saveznika da predvodi preostale protestante koji nisu na habsburškoj strani. Tog saveznika nalaze u Francuskoj koja je tada ostala jedina sila Europe koja se može suprotstaviti Habsburgovcima. Habsburgovci su u tome trenutku već bili jako oslabljeni nakon 17 godina ratovanja i bile su male šanse da će osvojiti ovaj rat u slučaju uključivanja Francuske, ali uspjeli su ga odužiti na još 13 godina, sve do 1648. godine. Francuska je do toga trenutka sudjelovala u ratu, ali je uglavnom samo pomagala glavnim akterima i radila saveze protiv Habsburgovaca, dok sad preuzimaju glavnu ulogu u sukobu s njima.

2.7. Francuska u ratu

Francuska je za vrijeme švedske faze rata ušla u Heilbronnsku ligu 1633. godine, zajedno sa protestantima iz Carstva i Švedskom⁵⁴ da podupru Švedsku u njihovom napadu na Bavarsku. Pomoć im je bila i više nego potrebna nakon razorne bitke kod Lützena godinu dana ranije. Nakon švedskog poraza, liga se je raspala i 1635. godine Francuska preuzima glavnu ulogu u ratu protiv Habsburgovaca. Francuski ulazak u rat je nastao iz više razloga i motiva. Prvi razlog je da su Francuska i Sveto Rimsko Carstvo imali stalne međusobne sukobe za područja

⁵¹ N. Geoffrey Parker, *Battle of Nördlingen*.

⁵² Leopold Čurčić, *Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.)*, 72.

⁵³ N. Geoffrey Parker, *Battle of Nördlingen*.

⁵⁴ Leopold Čurčić, *Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.)*, 71.

na njihovoj granici. Uz to, smatram da je glavni razlog za ulazak u rat bio taj da su francuski kralj Luj XIII. i ministar Richelieu željeli povećati svoj politički utjecaj u Europi i osloboditi se habsburške hegemonije koja je upravljala europskom politikom. Jedan od glavnih saveznika Habsburgovaca je bila Španjolska zbog obiteljskih veza, a Španjolska je imala kontrolu nad dijelom Nizozemske pa se je preko nje mogla uključiti u sukob koji su vodili Francuska i Carstvo oko područja koja su se nalazila na njihovoj granici kao Rajnska Provincija, Trier i Spyer⁵⁵. Trierski knez je još k tome prešao na francusku stranu i problem je tada nastao jer Španjolci upadaju u Trier i zarobljavaju njihovog kneza, a on se je nalazio pod francuskom zaštitom. Francuska je na to morala vojno odgovoriti jer ako pokažu da ne mogu zaštititi područja koja prijeđu pod njihovu zaštitu, tada će izgubiti sve saveznike, pokazati slabost pred Europom i ne bi mogli zaustaviti habsburšku prevlast u europskoj politici. Ti svi razlozi rezultiraju francuskom objavom rata Španjolskoj i njihovim formalnim ulaskom u rat 26. svibnja 1635. godine⁵⁶. Richelieu isto tako nije mogao dopustiti da Francuska pokaže svoju slabost na europskoj sceni jer je on u Francuskoj provodio financijsku i administrativnu reformu koja je sa sobom nosila visoke poreze u svrhu da Francuska može provoditi uspješnu vanjsku politiku⁵⁷ i nametnuti sebe kao glavnu političku i vojnu silu Europe. Narod je već bio nezadovoljan s takvim porezima pa bi pokazivanje bilo kakve slabosti u vanjskoj politici samo povećalo nezadovoljstvo koje bi dovelo do micanja Richelieua s političke scene. Španjolska je u taj rat bila uključena uglavnom jer je tada Europom vladao trokut Španjolska-Sveto Rimsko Carstvo-Austrijske nasljedne zemlje, oni su željeli zadržati taj poredak dok ga je Francuska željela srušiti. Prva godina rata je loše krenula za Francusku, odmah su od carske vojske izgubili Kaiserslautern, Heidelberg i Mainz, a 1636. godine Španjolska vojska zajedno s Bavarskom napada Francusku i probijaju se skoro do samog Pariza⁵⁸. Richelieu i Francuska su se u tome trenutku nalazili pred porazom i morali su obraniti svoj teritorij i pokazati moć koju imaju. Prvo su uspjeli obraniti područje Francuske i svoje snage usmjeriti u kontranapad na protivničku vojsku. Nakon toga Španjolskoj oduzimaju Bredu, a to je natjeralo Španjolsku da se privremeno povuče iz sukoba⁵⁹. Švedska je i dalje nastavila ratovati u ovome ratu čak i nakon poraza kod Nördlingena, a njihov glavni suparnik je bio bivši saveznik Saska koja je prešla na carsku stranu. Preostale švedske trupe na području Carstva prvo su napale i osvojile

⁵⁵ Richard Bonney, *The Thirty Years War 1618-1648*, 56.

⁵⁶ Richard Bonney, *The Thirty Years War 1618-1648*, 56.

⁵⁷ Ronald Asch, *The Thirty Years War: The Holy Roman Empire and Europe, 1618-48*, 123.

⁵⁸ Richard Bonney, *The Thirty Years War 1618-1648*, 56.

⁵⁹ Leopold Čurčić, *Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.)*, 72.

Pomeraniju i Mecklenburg⁶⁰ koje se nalaze na obali Baltičkog mora. Njima je to bilo važno jer su tako imali snažno uporište na području Carstva i osigurali su povezanost s domovinom preko mora. Novi car je 1637. godine postao Ferdinand III. i on se je nalazio u problemima. Španjolska je bila poražena od Francuske, a Francuska počinje sve više ratovati na području Carstva, dok je Švedska s druge strane krenula u napade na njegovog drugog saveznika Sasku i činila se kao jača vojska u tim sukobima. Da stekne neku privremenu kontrolu, car je pozvao Švedsku i Francusku da potpišu mir u Hamburgu 1638. godine. Prema tome miru Francuska je plaćala Švedskoj da ratuje samo na istoku Carstva, a car je zauzvrat dao Francuskoj dopuštenje da zauzme Rajnsku provinciju⁶¹. Taj mir je bio privremen i osmišljen da traje samo do 1641. godine, nakon toga ratno stanje se opet pojačava, a novi kancelar Francuske je kardinal Mazarin koji je osmislio novi plan za daljnji nastavak rata. On je želio da se rat nastavi tako da Francuska ratuje s Bavarskom, a Švedska će napasti Sasku i preko nje će krenuti na Austrijske nasljedne zemlje⁶². Ako bi taj plan bio uspješan, onda bi oba glavna carska saveznika bila poražena. Ovo je bilo vrijeme konstantnog ratovanja na više područja, sve strane uključene u rat su bile izmučene i počeo se tražiti izlazak iz rata. Strana koja je najkraće bila vojno uključena u ovaj rat, a samim time i najmanje istrošena ratom, je bila Francuska, ali njoj je tada na vlast došao četverogodišnji Luj XIV. i oni ulaze u fazu vladarske nestabilnosti pa im ovakav velik rat više nije bio poželjan. Sve strane sad pristaju da se sazove kongres u Westfaliji 1643. godine na kojem se raspravlja o uspostavi mira⁶³. Ipak, za konačno sklapanje mira je postojao jedan problem, ratovanje se nije prekidalo za vrijeme pregovora o miru jer je svaka strana iz ovog dugotrajnog rata željela izaći sa čim većim dobitcima. Kako je rat ipak tekao dalje, Bavarska i carska vojska su sve više gubile od Francuske i Švedske. Zadnji carev pokušaj vraćanja u rat i izvlačenja iz poraza je bio bitka kod Zusmarshausena 1648. godine. To je bila jedna od najvećih bitaka zadnje faze ovog rata po broju vojnika koji su sudjelovali u bitci i ujedno je bila posljednja velika bitka Tridesetogodišnjeg rata.

2.8. Bitka kod Zusmarshausena

Pri ulasku u 1648. godinu, francuska i švedska vojska su bile u prednosti, ali niti jedna vojska nije uspijevala ostvariti presudnu pobjedu i završiti rat kao očiti pobjednik što je bilo važno za sklapanje konačnog mira u Westfaliji. Iako je carska vojska bila dosta oslabljena i situacija

⁶⁰ Richard Bonney, *The Thirty Years War 1618-1648*, 57.

⁶¹ Richard Bonney, *The Thirty Years War 1618-1648*, 59.

⁶² Leopold Čurčić, *Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.)*, 73.

⁶³ Leopold Čurčić, *Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.)*, 73.

nije bila dobra za cara, nada za postizanje povoljne pozicije pred sklapanje mira je postojala. Carske trupe su samo trebale izdržati još neko vrijeme u ratu tako da se stignu regrupirati i prikupiti dovoljan broj vojnika da se mogu suprotstaviti francusko-švedskoj vojsci. U proljeće 1648. godine francuskom vojskom je zapovijedao Henri Tureene prema naredbama Mazarina, švedskom vojskom zapovijeda Carl Gustav Wrangel, a carsku vojsku vodi Petar Melander⁶⁴. Problem za cara je nastao 1647. godine kada mu je pomoć uskratio Maksimilijan Bavorski koji je mirom u Ulmu izašao iz rata⁶⁵. Maksimilijan je sa svojom bavarskom vojskom pomagao caru u Tridesetogodišnjem ratu i njegovim izlaskom carska vojska je jako oslabila i to je dalo priliku da švedska i francuska vojska pritisnu Carstvo i dođu do same Bavarske koja je bila srce Carstva i gdje je bilo isplanirano konačno slamanje carske vojske. Maksimilijan nije mogao dopustiti napad na Bavarsku i zato se 1648. godine opet uključuje sa svojom vojskom u rat, a u proljeće te godine kreće pritisak francusko-švedske vojske za napad na Bavarsku. U proljeće 1648. godine bilo je očito da će do sukoba doći negdje u Bavarskoj, ali problem za cara je bio da je njegova vojska bila manja od kombinirane francusko-švedske vojske. Francusko-švedska vojska je u proljeće 1648. godine imala 30 tisuća vojnika, dok je carska vojska s druge strane imala samo 18 tisuća⁶⁶. Pošto je carska vojska bila nadjačana sa skoro duplo više vojnika, car je naredio Melanderu da se povlači sa svojom vojskom kroz Bavarsku. Car to vjerojatno naređuje u nadi da će pronaći dobro mjesto za obranu gdje bi se faktor ljudstva izjednačio s boljim taktičkim položajem, a možda je car tom odlukom kupovao vrijeme tako da može dovesti pojačanja iz Češke do Bavarske. Koji god da je bio razlog za povlačenje, protivničke vojske su susrele carsku vojsku kod sela Zusmarshausen koje leži na rijeci Zusam u Bavarskoj, u blizini Augsburga⁶⁷. U tome selu je došlo do sukoba 17. svibnja 1648. godine⁶⁸ i u sukobu je vrlo brzo bio ubijen Melander, a obrana koju su organizirali nije bila učinkovita. Nakon smrti zapovjednika Melandera vojska se je počela raspadati i u nekoliko sati je bila potjerana na povlačenje sve do Augsburga i tako je bila poražena carska vojska u zadnjoj velikoj bitci Tridesetogodišnjeg rata. Gubitci vojnika nisu bili preveliki u tome sukobu, ali je problem za cara nastao kod povlačenja. Skoro cijela vojska se je raspala u povlačenju i dio vojnika je dezertirao iz vojske i prije nego su došli do Augsburga. Pretpostavlja se da je u tome trenutku caru ostalo samo oko 5 tisuća vojnika iz carske

⁶⁴ J. H. Robinson, *Thirty Years War (1618–1648)*.

⁶⁵ J. H. Robinson, *Thirty Years War (1618–1648)*.

⁶⁶ Rob Brent, *Battle of Zusmarshausen*.

⁶⁷ *Battle of Zusmarshausen*.

⁶⁸ Rob Brent, *Battle of Zusmarshausen*.

vojske⁶⁹. Poraz kod Zusmarshausena je bio konačna prekretnica u ratu jer je car do toga trenutka još imao plan kako produžiti rat tako da ga na kraju uspije izvući u svoju korist, ali nakon tog poraza mu se raspala vojska, moral je potpuno nestao kod vojnika i svaki daljnji plan mu je propao. Nakon tog poraza vojnici su se samo povlačili i više nisu branili Bavarsku koju je tada francusko-švedska vojska mogla lagano osvajati i svaka realna nada koja je postojala do toga trenutka za pobjedu bila je ugašena. Car nakon tog trenutka još nije odustao i on je pozvao trupe iz Češke da dođu pomoći braniti Bavarsku, ali tako je samo ostavio Češku neobranjenu. To je iskoristio švedski zapovjednik Wrangel koji je svoju drugu vojsku poslao 25. srpnja 1648. godine da napadne Prag⁷⁰ i porazi Češku koja nema dovoljno vojnika da ju brani. Padom Češke je caru postalo očito da ovaj rat više ne može dobiti i tako je završeno što je započelo kod Zusmarshausena, a to je konačan poraz Carstva i katolika u Tridesetogodišnjem ratu. Car je imao manju vojsku koja je bila izmučena ratom i nemotivirana, izgubio je puno važnih područja unutar Carstva, bilo kakav povratak iz poraza je bio nemoguć i svako daljnje ratovanje bi završilo sa samo još više štete za njega. Iz tog razloga je car bio primoran potpisati mir u Westfaliji, a njegov konačan kraj je postao realnost za vrijeme bitke kod Zusmarshausena i zato je ona zadnja prekretnica Tridesetogodišnjeg rata.

2.9. Mir u Westfaliji i posljedice rata

Kao što je već ranije spomenuto, pregovori za mir su započeli u Westfaliji već 1643. godine i trajali su sve do konačnog potpisivanja mira 24.10.1648. godine⁷¹. Pregovori su trajali toliko dugo iz više razloga, Švedska i Francuska su imale svoje želje za širenje na području Carstva, a Carstvo zajedno sa Španjolskom je bilo dosta jako da može nastaviti ratovanje i nadati se boljem ishodu na ratištu koji bi stvorio bolje uvjete za mir. Uz to, još je u Carstvu trajao religijski i politički sukob između plemića tako da je mir bilo teško sklopiti zbog činjenice da se nisu mogli zadovoljiti uvjeti svih sukobljenih strana. Ipak, nakon poraza kod Zusmarshausena car Svetog Rimskog Carstva Ferdinand III. je bio primoran na potpisivanje primirja jer je bilo očito da će samo pretrpjeti nove gubitke daljnjim ratovanjem, a isto tako ekonomski više nije mogao nastaviti ratovati jer nije imao novca za plaćeničku vojsku zbog uništene zemlje i gospodarstva u zadnjih trideset godina. Glavni cilj pregovora postaje organiziranje balansa snaga između zaraćenih zemalja Europe. Švedska je kao predstavnik

⁶⁹ *Battle of Zusmarshausen.*

⁷⁰ Derek Croxton, *Westphalia: The Last Christian Peace*, 313.

⁷¹ Richard Bonney, *The Thirty Years War 1618-1648*, 82.

protestanata željela postići balans između katoličkih i protestantskih snaga unutar Carstva, a Francuska je željela balans između sebe i Španjolske jer se njihovo ratovanje neće zaustaviti sve do 1659. godine⁷². Da bi se postigao taj balans snaga Švedska i Francuska su trebale ojačati dok je Carstvo trebalo oslabiti i samo na taj način bi se mogao osigurati mir u Europi jer niti jedna sila u tome slučaju ne bi bila dosta jaka da može napasti i sigurno pobijediti drugu. Mir u Westfaliji je općenit naziv za više mirova koji su pregovarani i sklopljeni u regiji Westfaliji na području Svetog Rimskog Carstva. Dva glavna mira koja su tamo dogovorena su mir u Osnabrücku koji je sklopljen između Carstva i Švedske uz njihove saveznike i mir u Münsteru koji je sklopljen između Carstva, Španjolske, Francuske i njihovih saveznika⁷³. Svi sklopljeni mirovi su potpisani 24.10.1648. godine u cjelokupnom Westfalskom miru koji se bavi svim problemima od politike, religije pa do granica područja i stvaranja novih država u cilju da se riješe glavni problemi Europe. Prvo što treba spomenuti je rješavanje religijskih pitanja koje je bilo jedan od glavnih uzroka za početak rata. Dogovoreno je bilo da će se priznati odredbe iz Augsburškog mira koji je donesen 1555. godine. U njemu je bila priznata tolerancija luteranima, a sada je ta tolerancija još produžena i na kalviniste⁷⁴ tako da su bile tri dozvoljene religije u Carstvu kad uz ove dvije ubrojimo katoličanstvo. Priznanjem mira u Augsburgu je isto tako odlučeno da svaki vladar može birati vjeru ljudi koji žive na njegovoj zemlji, ali je sada bilo zabranjeno nametanje vjere i dopušteno je da se ljudi mogu iseliti sa svoje zemlje u slučaju da ne žele prihvatiti vladarevu vjeru⁷⁵. Po pitanju teritorijalnih promjena Švedska je dobila Pomeraniju, luku Wismar i neke biskupije uz rijeke Odru, Labu i Weser koje teku od središta Carstva prema Baltičkom i Sjevernom moru. Na taj način Švedska dobiva prevlast na Baltiku i kontrolu nad dijelom rijeka u Carstvu što je važno za trgovinu⁷⁶. Francuska dobiva kontrolu nad područjima zapadno od rijeke Rajne, Bavarska je dobila Gornji Palatinat, a Donji Palatinat je dobio sin Friedricha V., Charles Louis i on postaje izborni knez. Sljedeća uvedena teritorijalna promjena je da je Švicarska Konfederacija izdvojena iz Carstva i postaje slobodna isto kao i Nizozemske Provincije⁷⁷. Uz teritorijalne i religijske odredbe, još se trebalo riješiti pitanje unutarnjih sukoba Carstva i slabljenja careve moći. Prvo su države na području Carstva dobile svoj suverenitet i diplomaciju, svaki knez ima suverenitet nad svojom zemljom. Dakle, vanjske sile se više nisu mogle miješati u domaće sukobe suverenih država. Uz to, car nije više mogao odlučivati o ratu i miru niti

⁷² Derek Croxton, *Westphalia: The Last Christian Peace*, 377.

⁷³ *The Peace of Westphalia and Sovereignty*.

⁷⁴ Adam Augustyn, *Peace of Westphalia*.

⁷⁵ Leopold Čurčić, *Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.)*, 74.

⁷⁶ Adam Augustyn, *Peace of Westphalia*.

⁷⁷ Adam Augustyn, *Peace of Westphalia*.

ubirati poreze, te odluke su premještene na vijeće (Reichsrat) u kojem i Švedska dobiva svoje mjesto⁷⁸ zbog novih dobivenih teritorija na području Carstva. Westfalskim mirom je sada uspostavljen mir u Europi nakon jednog od najgorih ratova u europskoj i svjetskoj povijesti u kojem je umrlo oko 5 milijuna ljudi⁷⁹. Uz veliki broj umrlih na području Carstva još je jako oštećena ekonomija Carstva jer je dosta poljoprivredne zemlje uništeno, a došlo je i do inflacije novca jer se porezi nisu mogli normalno ubirati za vrijeme rata. Ljudi su umirali i zemlja se je uništavala tako da su prihodi bili manji, a na to sve je trebalo plaćati plaćeničku vojsku tako da je Carstvo zapalo u krizu iz koje će im trebati desetljeća da se vrate na stabilnost koju su imali prije rata. Ipak, uz sve probleme na koje je car naišao nakon završetka rata, narod je bio zadovoljan s konačnim završetkom ratovanja, a i s krajem religijskih sukoba koji su trajali još od 16. stoljeća. Mirom u Westfaliji je krajem 1648. godine završio težak i dug rat koji je uspostavio ravnotežu snaga u Europi i smirio religijske sukobe. Ipak, europska povijest je puna ratova, pa iako je veliki Tridesetogodišnji rat završen, manji ratovi se nastavljaju voditi po Europi.

⁷⁸ Leopold Čurčić, *Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.)*, 75.

⁷⁹ Leopold Čurčić, *Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.)*, 76.

3. ZAKLJUČAK

U ovome radu je istražen i objašnjen tijek Tridesetogodišnjeg rata kroz opis glavnih bitaka koje su preokrenule tijekom istoga i stvorile uvjete za buduće događaje, bili to uvjeti za ulazak novog aktera u rat, za početak nove faze ili za sami završetak rata. Preko bitaka prekretnica se pokazalo kako se Tridesetogodišnji rat razvijao iz regionalnog u nacionalni, pa europski sukob i kako je na kraju završio rat. Na početku rada je bilo važno objasniti uzroke koji su stvorili situaciju u kojoj je rat bio neizbježan, samo je bilo pitanje vremena kada će neki događaj biti *kap koja je prelila čašu* i pokrenuti sukob koji će kasnije postati europski sukob. Događaj koji je bio neposredan povod ratu je Praška defenestracija 1618. godine i ona je započela *češko-palatinatsku* fazu rata. Ta faza rata je još bila samo lokalni sukob u Češkoj koji nije trebao biti posebno značajan, ali je ta pobuna eskalirala i bila ugašena kod bitke na Bijeloj Gori. Nakon te bitke, koja je objašnjena u razradi, sukob se je proširio i na Palatinat, pa se pobuna u Češkoj proširila na druge dijelove Carstva. Iz toga se je razvila druga faza sukoba jer se u rat uključuje Danska koja ima svoje interese na području Carstva, dakle sada rat polagano i postaje kontinentalni sukob jer u njega ulaze sudionici izvan područja Carstva. *Dansku* fazu je označio poraz kod Luttera i ta bitka je bila nova prekretnica rata jer je stvorila uvjete za ulazak Švedske u rat i izlazak Danske. Švedska je otvorila treću fazu rata i ta faza je bila istinska prekretnica rata. U trećoj bitci prekretnici koja je navedena, bitci kod Breitenfelda, carsko-katolička vojska je bila poražena što je pokazalo švedsku moć i pokazalo je da je moguće poraziti moćnu carsko-katoličku vojsku. Ta bitka je dala nadu za nastavak rata i otvorila vrata prema budućim carskim porazima. Koliko god da je bitka kod Breitenfelda bila važna i preokrenula rat, najvažnija bitka cijelog rata i najvažnija prekretnica cijelog rata je bila bitka kod Lützena 1632. godine. Bila je to bitka bez pobjednika, iako je švedska vojska smatrala kako je ona pobjednica jer su zadnji ostali na bojištu. Bitka kod Lützena je bila prekretnica zbog toga što su bile uništene obje vojske, a isto tako su poginuli glavni zapovjednici obje vojske. Švedska je imala stvarne šanse da zaustavi carsko-katoličku vojsku i završi rat, ali nakon smrti kralja Gustava se više nisu mogli oporaviti i s vremenom je završila i njihova faza, a Švedska je pala u pozadinu rata što je otvorilo vrata za ulazak Francuske u rat i za početak četvrte, posljednje, faze sukoba. Carsko-katolička vojska, iako je i dalje dosta jaka, nakon bitke kod Lützena više nije bila ista. U četvrtoj fazi rata je u bitkama pobjeđivala, ali i gubila. Bez neke velike prekretnice, svi su željeli završetak rata, ali su htjeli biti u čim boljoj poziciji na pregovorima za mir. Zaključivanje mira se produžuje od 1643.

godine sve do kraja 1648. godine jer niti jedna strana nije uspijevala zadobiti veliku prednost u ratovanju. Tako je bilo sve do bitke kod Zusmarshausena 1648. godine koja je bila zadnja bitka prekretnica. U toj bitci carska vojska je zadobila konačan udarac od kojeg se nije mogla oporaviti i sklapanje mira je postalo neizbježno. Carska vojska nakon poraza kod Zusmarshausena više nije mogla doći u prednost, a nastavak ratovanja nije imao smisla zbog velikog broja umrlih na području Carstva, zbog uništene zemlje te inflacije novca što je dovelo do toga da se više nije mogla plaćati vojska i mir je bio neizbježan. Mir u Westfaliji je potpisan u listopadu 1648. godine, u njemu su stvorene nove slobodne države, Carstvo je izgubilo neke posjede, Švedska i Francuska su ojačale, a car je izgubio dio svojih moći. Tim mirom je konačno uspostavljen mir na području Carstva i na većem dijelu Europe, iako su se neki sukobi nastavili, kao na primjer između Francuske i Španjolske. Dakle, u razradi su predstavljene glavne bitke prekretnice ovog rata i objašnjeno je zašto smo baš njih opisali kao takve i kako su one preokrenule tijek rata. Uz te bitke je objašnjen početak rata, kraj rata i motivi glavnih aktera za ulazak u rat. U ovome radu su objašnjene bitke prekretnice i njihova važnost unutar rata, ali se istraživanje Tridesetogodišnjeg rata može nastaviti na više drugih područja jer ostaju otvorena pitanja čiji odgovori bi znatno premašili opseg ovoga rada. Na primjer, istraživanje se može nastaviti detaljnije na sukobe protestantskih i katoličkih država unutar Carstva, kako je Tridesetogodišnji rat tekao za njih i koje su najviše nastradale u njemu. Isto tako se fokus može staviti detaljnije na sve posljedice koje je ovaj rat imao na Europu u sljedećih nekoliko desetljeća, a može se i detaljnije istražiti mir u Westfaliji, pošto su njegovi pregovori trajali šest godina i on se sastoji od više manjih dogovora. Uz ova pitanja postoje još mnoga koja se mogu postaviti kod istraživanja Tridesetogodišnjeg rata jer kod tako dugog i kompleksnog sukoba istraživanja nikad neće biti završena i pitanja nikad neće nedostajati.

POPIS LITERATURE

Knjige

- Asch, Ronald. *The Thirty Years War: The Holy Roman Empire and Europe, 1618-48*. New York: Macmillan Education, 1997.
- Bonney, Richard. *The Thirty Years War 1618-1648*. Oxford: Osprey Publishing, 2002.
- Brzezinski, Richard. *Lützen 1632: Climax Of The Thirty Years War*. Oxford: Osprey Publishing, 2001.
- Croxton, Derek. *Westphalia: The Last Christian Peace*. New York: Palgrave Macmillan, 2013.
- Parker, Geoffrey. *The Thirty Years War*. London: Routledge, 1997.
- Ringmar, Erik. *Identity, interest and action: A cultural explanation of Sweden's intervention in the Thirty Years War*. London: Cambridge University Press, 1996.
- Schiller, Friedrich. *The History of the Thirty Years' War*. The Pennsylvania State University, 2000.

Internetski izvori

- Augustyn, Adam. *Peace of Westphalia*. Encyclopedia Britannica. Pristupljeno 18.5.2021. <https://www.britannica.com/event/Peace-of-Westphalia>
- *Battle of Lutter 1626*. Weapons and Warfare. Pristupljeno 25.2.2021. <https://weaponsandwarfare.com/2020/01/26/battle-of-lutter-1626/>
- *Battle of Zusmarshausen*. Weapons and Warfare. Pristupljeno 8.4.2021. <https://weaponsandwarfare.com/2015/10/13/battle-of-zusmarshausen/>
- Brent, Rob. *Battle of Lutter am Berenberge*. World History Project. Pristupljeno 26.2.2021. <https://worldhistoryproject.org/1626/8/27/battle-of-lutter-am-berenberge>
- Brent, Rob. *Battle of Zusmarshausen*. World History Project. Pristupljeno 6.4.2021. <https://worldhistoryproject.org/1648/5/7/battle-of-zusmarshausen>
- Ćurčić, Leopold. Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.). *Essehist* 7, br. 7 (2015): 68-75. <https://hrcak.srce.hr/158114>
- Đuričić, Siniša. *Bitka na Bijeloj Gori*. Laurus Leslaeana. Pristupljeno 24.2.2021. <https://laurusleslaeana.com/2019/11/14/bitka-na-bijeloj-gori/>
- Hollway, Don. *Thirty Years' War: Battle of Breitenfeld*. HistoryNet. Pristupljeno 1.3.2021. <https://www.historynet.com/thirty-years-war-battle-of-breitenfeld.htm>

- Horvat, Dubravko. *Martin Luther – 95 teza*. Hrvatski Povijesni Portal. Pristupljeno 8.3.2021. <http://povijest.net/2018/?p=1500>
- Parker, N. Geoffrey. *Battle of Nördlingen*. Britannica Academic. Pristupljeno 3.4.2021. <https://www.britannica.com/event/Battle-of-Nordlingen-European-history-1634>
- Robinson, J.H. *Thirty Years War (1618–1648)*. Encyclopedia.com. Pristupljeno 6.4.2021. <https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/thirty-years-war-1618-1648-0>
- *The Peace of Westphalia and Sovereignty*. Western Civilization. Pristupljeno 18.5.2021. <https://courses.lumenlearning.com/suny-hccc-worldhistory/chapter/the-peace-of-westphalia-and-sovereignty/>